

Västmanlands läns museum
Kulturmiljö Rapport B
2013:B7

Västerfärnebo Gammelgård

Restaurering av portlider inom ramen för Länsstyrelsens projekt "Hus med historia"

Antikvarisk medverkan

Färnebo prästgård 1:43
Västerfärnebo socken
Västmanlands län

Fredrik Ehlton

Västerfärnebo Gammelgård
- Restaurering av portlider inom ramen för
Länsstyrelsens projekt "Hus med historia"

Antikvarisk medverkan

Färnebo prästgård 1:43
Västerfärnebo socken
Västmanlands län

Länsmuseets dnr: VLM120105

Fredrik Ehlton

Utgivning och distribution:
Västmanlands läns museum
Karlskatan 2, 722 14 Västerås
Tel 021-39 32 22
E-post: lansmuseet@ltv.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

© Västmanlands läns museum 2013

Omslagsfoto: Vlm_kmvFE-2019

Foto: Där inget annat anges är fotografier tagna av Fredrik Ehlton, Västmanlands läns museum.

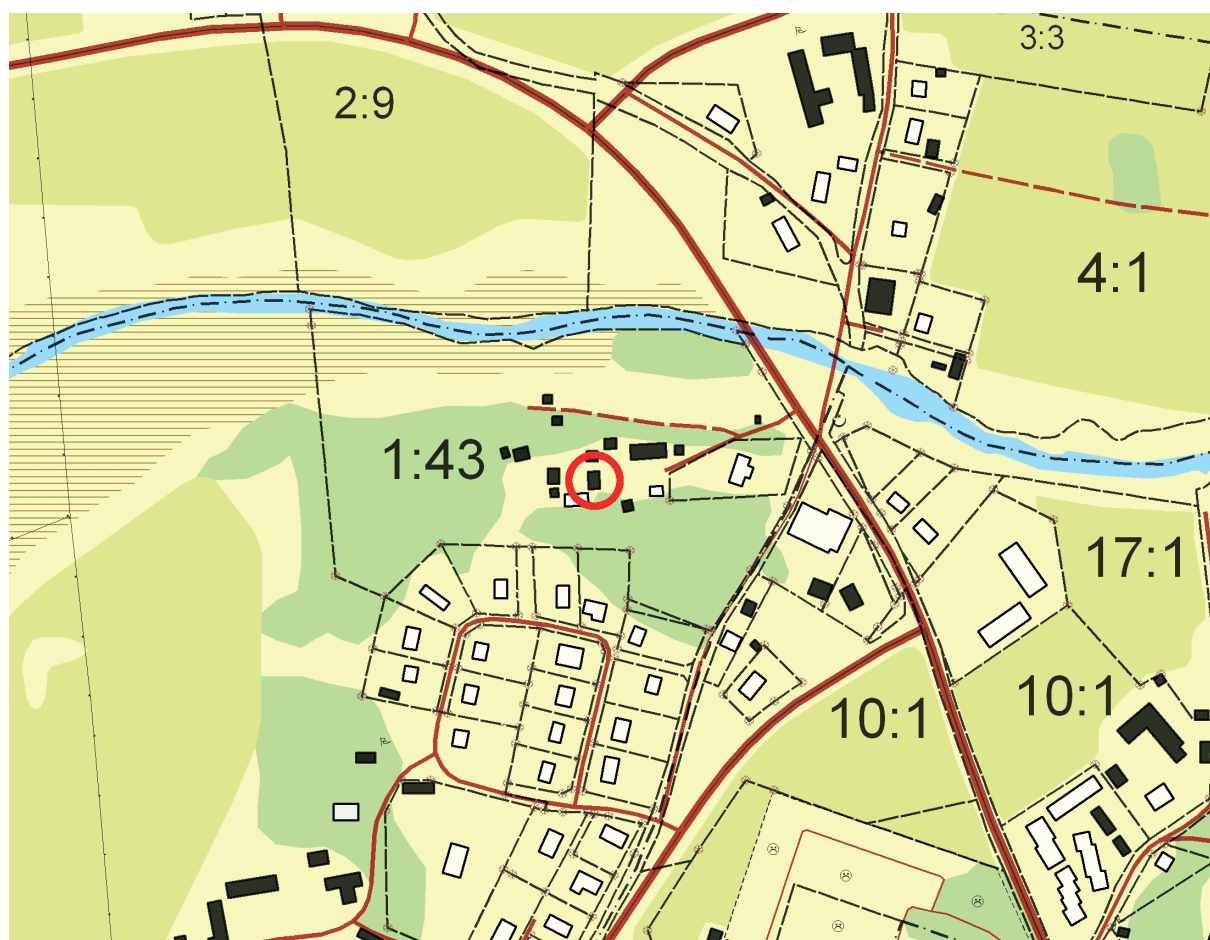
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01172.

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-86511-65-4

Inledning

Västerfärnebo hembygdsgård ligger strax nordväst om Västerfärnebo kyrka i det öppna slättlandskapet som omger Svartån.

Hembygdsföreningen i Västerfärnebo socken har sökt bidrag för restaurering av ett portlider på Gammelgården inom ramen för länsstyrelsens projekt "Hus med historia". Projektet syftar till att lämna bidrag till hembygdsföreningarnas bebyggelse som inte tidigare kommit i fråga för bidragsgivning genom kulturmiljövårdens anslag. Länsstyrelsen beviljade 182 950 kronor i bidrag till åtgärderna i beslut daterat 2012-04-12 med dnr 434-716-12. För antikvarisk medverkan svarade Västmanlands läns museum genom byggnadsantikvarie Fredrik Ehltun som även har sammanställt rapporten. Åtgärderna genomfördes under hösten 2012.

Karta över Gammelgården i Västerfärnebo, aktuellt portlider är inringat med röd ring. Utdrag ur digitala fastighetskartan från 2004, skala 1:4000.

Historik

Ursprunget till Västerfärnebo hembygdsförening var en ungdomsrörelse som prästen Otto Bolling satte igång 1903 vilken anordnade föredrag och samlingar under namnet Västerfärnebo ungdomsförening. Så småningom mognade också tanken om ett formellt föreningsbildande, förslag på sådan presenterades vid en hembygdsfest i Salbohed sommaren 1915 och i september samma år enades de närvarande om att bilda Västerfärnebo Hembygdsförening. Dess första uppgift var att skaffa plats för sina fester och sammankomster och ett stycke mark förvärvades av prostgården intill Svartån. Västerfärneboborna var inte sena att börja skänka föremål till ett blivande museum och i och med att en svalbod från Nyby med fyra rum och blyinfattade fönster köptes 1919 fanns även en plats för föremålen. Året efter inköptes en 1700-tals parstuga från Norr Gärsbo, 1923 tillkom ett portluder från Hebo och 1928 en visthusbod från en av Wirsbo bruks gårdar i Sör Åhl samt en soldatstuga som tillhört soldat 103 Norgren i Norr Gerdsbo. År 1937 tillkom socknens sista kölna, skänkt av byamännen i Hedbo by. Kölnan var en byggnad där man bl a torkade lin, humle och korn. Till de senaste tillskotten hör en smedja och en ängslada i början av 1980-talet. Under 2008-09 uppförde hembygdsföreningen en ny logbyggnad för förvaring av bl a redskap och vagnar.¹

Aktuell byggnad är portlidret från Hebo. Byggnaden är uppförd med en timmerstomme i två våningar som målats med röd slamfärg. Sadeltaket är belagt med 1-kupigt lertegel och som undertak ligger pärt. Mitt genom byggnaden löper en portgång och på den västra sidan går en trapp upp till en svalgång. Byggnaden står på hörnstenar.

Kulturhistorisk värdering

Gammelgården skapades av Västerfärnebo hembygdsförening som samlingspark för bygdens folk med minnen från den gamla bonde- och bergsmanskulturen. Gårdens byggnader har efter hand kompletterats och utgör idag en omfattande samling av olika typhus som är placerade som de skulle ha kunnat vara på en representativ gård i trakten. Flera av husen är ovanliga och har en ålderdomlig prägel och de kanske inte skulle ha varit i samma välbevarade skick om de stått kvar på ursprunglig plats. Storstugan sägs vara från 1798 och kan tydligt uppvisa hur livet tedde sig för en bondefamilj under 1800-talet. Västerfärnebo hembygdsgård är mycket levande tack vare hembygdsföreningen och här anordnas många publika aktiviteter.

1 <http://www.vasterfarnebo.se/historia.html>

Byggnadsvårdsåtgärder

Åtgärderna genomfördes under sensommaren och hösten 2012. Den informationsinsats som var ett villkor i länsstyrelsens beslut skedde före sommaren i form av en byggnadsvårdsdag då hantverkare var på plats och visade upp olika former av hantverk.

Byggnadens grundstenar var för små och dåligt staplade vilket lett till sättningsskador. Norra syllstocken var rötskadad och i behov av byte. Byggnadens södra del låg mot mark vilket lett till begynnande fuktskador på timmerstommen. De åtgärder som genomfördes var:

- Rötskadad syllstock på norra gaveln byttes ut
- Samtliga hörnstenar byttes ut mot naturstensplintar
- Byggnaden höjdes ca 15 cm för att komma över mark. I och med detta riktades även stommen upp.
- Teglet plockas ned och ny takboard lades över pärten. Ny strö- och bärläkt spikades på innan teglet lades tillbaka. Kompletteringar av trasigt tegel skedde med sekundärt tegel som fanns lagrat på gården.
- Vattbrädor/Täckskivor av plåt monterades på byggnaden. Dessa var målade i en tegelröd kulör för att smälta in i byggnaden.
- Nocktäckningen skedde med tegelpannor.

Bilder före åtgärder

Syllstocken var rötskadad och hade böjt sig över stenen i mitten. Vlm_kmvFE-1629

Portarna gick nästan ned till mark. Vlm_kmvFE-1632

Byggnadens södra gavel låg mot marken. Vlm_kmvFE-1634

tegelpannorna låg snett då läkten var rötskadad, vissa pannor var spruckna. Vlm_kmvFE-1640

Vindskivorna var rötskadade.
Vlm_kmvFE-1641

Timmerstommen hade satt sig då hörnstenarna var dåligt upppallade. Vlm_kmvFE-1642

Bilder under och efter åtgärder

Teglet plockades bort och på pärten lades takboard.
Vlm_kmvFE-1928

Byggnaden under arbetets gång, västra takfallet.
Vlm_kmvFE-1931

Norra gavels syllstock byttes ut mot ny.
Vlm_kmvFE-2014

Knuten utformades likt befintlig.
Vlm_kmvFE-2017

Södra gaveln efter att byggnaden höjts.
Vlm_kmvFE-2020

Byggnaden från väster efter åtgärderna.
Vlm_kmvFE-2021

*Byggnaden från öster efter restaurering. Nya vindskivor av röd plåt och hängrännor monterades på byggnaden.
Vlm_kmvFE-2018*

Resultat

Arbetena försenades en aning och startade i oktober och slutfördes i november. Detta stämde av med länsstyrelsen. Förseningen skedde på grund av att det var svårt att få tag i hantverkare.

Restaureringen av portlidret har skett enligt länsstyrelsens beslut och godkänns ur antikvarisk synvinkel.

Litteratur och källor

Västerfärnebo hembygdsförening
<http://www.vasterfarnebo.se/historia.html> - Datum: 2013-02-19

Administrativa uppgifter

<i>Västmanlands läns museums dnr:</i>	VLM120105
<i>VO Kulturmiljö; projektnr:</i>	3-12-107
<i>Länsstyrelsen dnr:</i>	434-716-12
<i>Fastighetsbeteckning:</i>	Färnebo prästgård 1:43
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Socken:</i>	Västerfärnebo
<i>Kommun:</i>	Sala
<i>Ägare-beställare:</i>	Västerfärnebo Hembygdsförening c/o Anders Fläcke Stäfre Gård 730 71 Salbohed
<i>Entreprenör:</i>	Timmerarbeten: Firma Björn Frost Sågsbo 55 790 21 BJURSÅS Takarbeten: Jan-Erik Bergström Norr Salbo 169 730 71 Salbohed
<i>Antikvarisk medverkan:</i>	Västmanlands läns museum Antikvarisk expert Fredrik Ehlton Karlskatan 2 722 14 VÄSTERÅS Tele: 021-39 32 22

– en del av Landstinget Västmanland

Västmanlands läns museum, Karlsgatan 2, 722 14 VÄSTERÅS

Tfn: 021-39 32 22 · E-post: lansmuseet@ltv.se

Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-86511-65-4